

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№1, 2019

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

UDC (უაკ) 34(051.2)
ს-216

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., თსუ)

სარედაქციო კოლეგია:

ჭ ლევან ალექსიძე (პროფ., თსუ)
გიორგი დავითაშვილი (პროფ., თსუ)
ავთანდილ დემეტრაშვილი (პროფ., თსუ)
ბესარიონ ზოიძე (პროფ., თსუ)
თევდორე ნინიძე (პროფ., თსუ)
ნუგზარ სურგულაძე (პროფ., თსუ)
პაატა ტურავა (პროფ., თსუ)
ლადო ქანტურია (პროფ., თსუ)
ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
ლელა ჯანაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
გიორგი ხუბუა (პროფ., თსუ)
ლაშა ბრეგვაძე (თ. წერეთლის სახ. სახელმწიფოსა და
სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი)
გუნთერ ტოიბნერი (პროფ., ფრანკფურტის უნივერსიტეტი)
ბერნდ შუნემანი (პროფ., მიუნხენის უნივერსიტეტი)
იან ლიდერი (პროფ., ფრაიბურგის უნივერსიტეტი)
ხესე ანტონიო სეოანე (პროფ., ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
კარმენ გარსიმარტინი (პროფ., ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
არტაკ მკრტიჩიანი (პროფ., ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

*გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით*

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2020

ISSN 1987-7668

აქვთ თუ არა კომერციულ იურიდიულ პირებს ადამიანის უფლებები – თეორიული ანალიზი

ადამიანის უფლებათა განვითარებამ წარმოშვა საკითხი იმის შესახებ, აქვთ თუ არა კომერციულ იურიდიულ პირებს ადამიანის უფლებები. ამ მოსაზრებას მომხრეებიც ჰყავს და მონინალმდეგეებიც. სტატიაში მიმოხილულია ორივე მიდგომის ძირითადი ასპექტები, გაანალიზებულია აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს მიერ დანერგილი პრაქტიკა, ასევე განხილულია ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო რეგიონალური კონვენციებისა და სისტემების დამოკიდებულება კომერციული იურიდიული პირების მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობაზე. კვლევის საფუძველზე წარმოჩენილია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია არის ის ერთადერთი მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც უშვებს კომერციული იურიდიული პირისთვის განკუთვნილი ადამიანის უფლებების დაცვის შესაძლებლობას.

საკვანძო სიტყვები: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, კომერციული იურიდიული პირები, ადამიანის უფლებები, ადამიანის უფლებათა დაცვის ამერიკული და აფრიკული სისტემები, აშშ-ის კონსტიტუციის შესწორება - უფლებათა ბილი.

1. შესავალი

კომერციული იურიდიული პირების მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის შესახებ საკითხი დიდი ხანია მწვავე მსჯელობის საგანია. მიუხედავად არსებული სასამართლო თუ სხვა პრაქტიკისა, სხვადასხვა თეორიულ და საერთაშორისო-სამართლებრივ დოკუმენტზე დამყარებული მიდგომით, კომერციული იურიდიული პირები ასეთი უფლებებით არ უნდა სარგებლობდნენ. უმნიშვნელოვანესია კომერციული იურიდიული პირების მონაწილეობა თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკურ და სხვა სახის ურთიერთობაში. მრავალ ქვეყანაში ისინი წარმოადგენენ ძირითად დამსაქმებლებს და ხელს უწყობენ მთლიანი შიდა პროდუქტის ფორმირებასა და ზრდას. აქედან გამომდინარე, წინამდებარე ნაშრომში მოკლედ მიმოხილულია კომერციული იურიდიული პირების მიერ იმავე უფლებებით სარგებლობის საკითხი, რითაც, საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესაბამისად, აღჭურვილნი არიან ფიზიკური პირები. კვლევა ასევე ეთმობა აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკას ამ საკითხთან მიმართებით. განისაზღვრება, რომელი საერთაშორისო-სამართლებრივი კონვენციით შეუძლიათ კომერციულ იურიდიულ პირებს მიმართონ დავის მოგვარების საერთაშორისო მექანიზმებს თავიანთი დარღვეული უფლებების დასაცავად და რომელი საერთაშორისო-სამართლებრივი ხელშეკრულებით გამოირიცხება კომერციული იურიდიული პირების საჩივრების განხილვის შესაძლებლობა.

2. მოსაზრებები კომერციულ იურიდიულ პირთა მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის სასარგებლოდ

ადამიანის უფლებათა თავდაპირველ მრავალმხრივ ხელშეკრულებებში¹ კომერციული იურიდიული პირების შესახებ დათქმების არარსებობის მიუხედავად, კონვენციების გამოყენების პრაქტიკამ

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი სკოლისა და საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის მონვეული ლექტორი.

¹ მაგალითად, ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ და სხვ.

ცხადყო ცალკეული უფლების მოსარგებლედ კომერციული იურიდიული პირის მიჩნევის შესაძლებლობა. კომერციული იურიდიული პირების ფართო ვალდებულებათა გათვალისწინებით (ბავშვთა შრომის თავიდან აცილება, გარემოს დაცვა და ა.შ.), უცნაურია, რატომ არაა „ხალისით“ გაზიარებული მოსაზრება უფლებების დარღვევის მსხვერპლად კორპორაციის მიჩნევის თაობაზე². ცხადია, ამას თავისი ახსნა აქვს. ცალკეული მკვლევრისთვის მიუღებელია კომერციული იურიდიული პირისა და ადამიანის გაიგივება თუნდაც იმის გამო, რომ კორპორაცია არის არა ადამიანი, არამედ ხელოვნური ნარმონაქმნი³, რომელსაც იმთავითვე არ აქვს უნარი, ადამიანის უფლების დარღვევასთან დაკავშირებული ტანჯვა განიცადოს⁴. გარდა ამისა, კორპორაციები ასოცირდებიან კერძო კომერციულ ურთიერთობებთან, სადაც ძირითადი პრინციპები განისაზღვრება თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის წესებით, მაშინ როდესაც ადამიანის უფლებები აღიქმება საჯარო სივრცესთან დაკავშირებულ საქმიანობად, სამთავრობო ღონისძიებების განხორციელების ჩათვლით⁵. ამდენად, კომერციული იურიდიული პირების მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის ძირითად დაბრკოლებად თავად ასეთი იურიდიული პირების ხელოვნურობა და კერძო სფეროსთან კავშირი უნდა ჩაითვალოს.

მიიჩნევა, რომ კომერციული იურიდიული პირების მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის უარყოფა, ძირითადად, ამ დოქტრინის ტრადიციული პრინციპების გავლენითა და ადამიანის უფლებების ისტორიული საფუძვლების ზედმეტი გამოყენებითაა გამომწვეული, რამაც დღესდღეობით თავისი მნიშვნელობა დაკარგა⁶. დღევანდელი საზოგადოება მრავალფეროვანია და ადამიანის უფლებების ჩვენული აღქმა მნიშვნელოვნად შეიცვალა⁷. კორპორაციების მიერ სულ უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი როლის შესრულებამ წარმოშვა საჯარო თუ კერძო ხელისუფალთა მხრიდან მათი უფლებების ისეთივე დარღვევის შესაძლებლობა, თუ მეტი არა, როგორც ფიზიკური პირების მიმართ⁸.

მართალია, კორპორაციები ხელოვნურად შექმნილი იურიდიული პირები არიან, მაგრამ ისინი იქმნებიან, იმართებიან ადამიანთა მიერ⁹ და ადამიანთა სასარგებლოდ¹⁰. ამდენად, არის განცდა, რომ კორპორაციებისადმი მიმართული მიდგომები და საქმიანობა რეალურად იმ ადამიანებზე ახ-

² Addo M.K., *The Corporation as a Victim of Human Rights Violations*, წიგნში: Addo M.K. (ed.), *Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1999, 187.

³ Addo M.K., *The Corporation as a Victim of Human Rights Violations*, წიგნში: Addo M.K. (ed.), *Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1999, 187, იხ. ციტირება: Teubner G., *Enterprise Corporatism: New Industrial Policy and the Essence of the Legal Person*, *Am. J. of Comp. Law*, 1988, Vol. 36, 130.

⁴ Addo M.K., *The Corporation as a Victim of Human Rights Violations*, წიგნში Addo M.K. (ed.), *Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston 1999, 187.

⁵ იქვე, იხ. ციტირება: Clapham A., *Human Rights in the Private Sphere* (OUP 1993), 91.

⁶ იქვე, 188.

⁷ იქვე.

⁸ იქვე.

⁹ Addo M.K., *The Corporation as a Victim of Human Rights Violations*, წიგნში: Addo M.K. (ed.), *Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston 1999, 188, ასევე, „საზოგადოდ კორპორაციებს აარსებენ მათი მესაკუთრეები (აქციონერები ან მსგავსი ჯგუფები) და მართავენ პროფესიონალები, როგორებიც არიან მენეჯერები, დირექტორები და სხვადასხვა რანგისა და სპეციალობის დასაქმებულები ანუ ადამიანები“, ციტ. Addo M.K., *The Corporation as a Victim of Human Rights Violations*, წიგნში: Addo M.K. (ed.), *Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1999, 188.

¹⁰ იქვე, „ყველაზე მეტ სარგებელს იღებენ მომხმარებლები, აქციონერები და, გარკვეულწილად, დასაქმებულებიც“. ციტ. Addo, M.K., *The Corporation as a Victim of Human Rights Violations*, წიგნში: Addo M.K. (ed.), *Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1999, 188.

დენს გავლენას, ვინც კორპორაციების უკან დგანან¹¹. ადამიანის უფლებები დაკარგავდა თავის ძირითად მიზანს, რომელიც უფლებების დარღვევისაგან დაცვას გულისხმობს, თუ შეიზღუდებოდა მხოლოდ პირდაპირ ფიზიკური პირების მიმართ არსებული დარღვევებით¹². ეფექტური დაცვის პრინციპი, აგრეთვე, ადამიანის უფლებების მიმართ უფრო მეტი ნდობის გაჩენა, შეიძლება საფუძვლად დაედოს იმას, რომ ადამიანის უფლებები გავრცელდეს კორპორაციებზე¹³.

მკვლევართა ნაწილის მოსაზრებით, ადამიანებს ახასიათებთ კომპანიების ჰუმანიზაცია, რომლის დროსაც საზოგადოება კომპანიას აღიქვამს, როგორც მეგობარს, მტერს, რეფორმატორს, რასაც კომპანიებისგანაც ენყოფა ხელი ბრენდირებით¹⁴. ჰუმანიზაცია საკმაოდ ხელსაყრელი აღმოჩნდა კომპანიებისთვისაც, რომელთაც მიეცათ შესაძლებლობა, გამოეყენებინათ ადამიანის უფლებები საკუთარი საჭიროებისათვის¹⁵. ადამიანთა უმრავლესობა აღიარებს, რომ კომპანიებს უმნიშვნელოვანესი წვლილი შეაქვთ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და, ამდენად, უნდა იქნენ ნახალისებულნი ხელშემწყობი თუ შემზღუდველი კანონმდებლობით, რომელთა მიღება გამომდინარეობს სახელმწიფოს პრიორიტეტებიდან¹⁶.

3. მოსაზრებები კომერციულ იურიდიულ პირთა მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის საწინააღმდეგოდ

მოსაზრება კომერციული იურიდიული პირების მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის საწინააღმდეგოდ ემყარება „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციისა“ და ადამიანის უფლებათა სფეროში მოქმედ სხვა ფუნდამენტური საერთაშორისო შეთანხმებების სიტყვასიტყვით თუ საკონვენციო ორგანოებისეულ განმარტებებს.

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო რეჟიმი აგებულია „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციისა“ და მასთან დაკავშირებული ორი კონვენციის - „პოლიტიკური და სამოქალაქო უფლებების საერთაშორისო პაქტისა“ და „ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების საერთაშორისო პაქტის“ - ირგვლივ¹⁷. იგი შედგება ისეთი სტანდარტებისა და აღსრულების პროცედურათა სისტემისაგან, რომელთა ცენტრსაც წარმოადგენს გაერო – უფრო კონკრეტულად კი ადამიანის უფლებების საბჭო, რასაც მხარს უჭერს ადამიანის უფლებების რეგიონალური რეჟიმების მცირე ჯგუფი, რომელთა შორისაც უმთავრესია ადამიანის უფლებების ევროპული კონვენცია¹⁸.

მიუხედავად ამისა, მეცნიერთა ნაწილის მოსაზრებით, ტრანსნაციონალური კორპორაციების გავლენა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალზე ისეთია, რომ „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის“ მთლიან პარადიგმას საფრთხე ექმნება ახალი - „ადამიანის სავაჭრო, საბაზრო უფლებების“ პარადიგმის განვითარებით და რომ მიმდინარეობს „ადამიანის უფლებათა

¹¹ Addo, M.K., The Corporation as a Victim of Human Rights Violations, წიგნში: Addo M.K. (ed.), Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1999, 189.

¹² იქვე.

¹³ იქვე.

¹⁴ Kohl U., *The Sun, Liverpoolians and “The Truth”*: A Corporate Right to Human Right?, წიგნში: Harding C., Kohl U., Salmon N., Human Rights in the Market Place, The Exploration of Rights’ Protection by Economic Actors, Routledge, London and New York, 2016, 23.

¹⁵ იქვე, 24.

¹⁶ იქვე, 25.

¹⁷ Grear A., Corporations, Human Rights and the Age of Globalization: Another look at the “Dark Side” in the Twenty-First Century”, წიგნში: Wilson H.B., Grear A. (eds.), Human Rights in the World Community: Issues and Action, Fourth Edition, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2016, 420.

¹⁸ იქვე, 421, შემდგომი მითითებებით.

საყოველთაო დეკლარაციის“ პარადიგმის „ნელი და მეთოდური, მაგრამ არსებითი ჩანაცვლება“ პარადიგმით, რომელიც „მიზნად ისახავს დააკნინოს და შეაზღუდოს კიდევ ცნება, რომ ადამიანის საყოველთაო უფლებები შექმნილია ადამიანის მიერ ღირსებისა და კეთილდღეობის შესანარჩუნებლად და სოციალურად, ეკონომიკურად და ცივილიზებულად მონყვლადი ადამიანებისა და თემების უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობის ხელისშეწყობისათვის¹⁹. აღმოცენებადი პარადიგმა მიზნად ისახავს გლობალური კაპიტალისადმი მიკუთვნებულ ადამიანის კოლექტიური უფლებების ნახალისებასა და დაცვას, იმდაგვარად, რომ გაამართლოს კორპორატიული კეთილდღეობა მაშინაც, როცა იგი მოიცავს კონკრეტული ადამიანებისა და თემების უფლებების განგრძობად და აშკარა დარღვევებს²⁰.

საგულისხმოა ისიც, რომ „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია“²¹, აგრეთვე „საერთაშორისო პაქტი პოლიტიკური და სამოქალაქო უფლებების შესახებ“²² და „საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ“²³ პირდაპირ არ საუბრობს ამ შეთანხმებების კომერციული იურიდიული პირების სასარგებლოდ გამოყენებაზე და თავიანთ ტექსტში ასეთ დათქმას არ მოიცავენ. ამის გამო ავტორთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ამ საერთაშორისო სამართლებრივი ხელშეკრულებების ერთადერთი მოსარგებლე შეიძლება იყოს მხოლოდ ფიზიკური პირი. მიუხედავად იმისა, რომ „საერთაშორისო პაქტის პოლიტიკური და სამოქალაქო უფლებების შესახებ“ ქართულ თარგმანში მე-2 მუხლის პირველ პუნქტში აღნიშნულია სიტყვა „პირი“, ეს ვერ ცვლის პაქტის ინგლისურენოვან ტექსტში გამოყენებული სიტყვის „ინდივიდის“ (individual) მნიშვნელობას, რომელიც მხოლოდ ფიზიკური პირის აღსანიშნავად გამოიყენება. ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრებებიც იმის სასარგებლოდ მეტყველებს, რომ „საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ“ არ აღიარებს კორპორაციათა უფლებებს²⁴. ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა კიდევ უფრო მეტად შემზღუდავი პოზიცია დაიკავა საქმეში *Newspaper Publishing Company v. Trinidad and Tobago*, სადაც მან მარტივად განმარტა, რომ „მხოლოდ ფიზიკურ პირს აქვს უფლება, წარადგინოს კომუნიკაცია... იურიდიული პირი, რომელიც შექმნილია დამატებითი ოქმის მონაწილე სახელმწიფოს კანონმდებლობის შესაბამისად, არ წარმოადგენს სათანადო მხარეს... მიუხედავად იმისა, რომ მის მიერ გაცხადებული ბრალდებები შეიძლება შეეხებოდეს პაქტით განსაზღვრულ საკითხებს²⁵“.

¹⁹ Grear A., *Corporations, Human Rights and the Age of Globalization: Another look at the “Dark Side” the Twenty-First Century*, წიგნში: *Wilson H. B., Grear A. (eds.), Human Rights in the World Community, Issues and Action, Fourth Edition, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2016, 420*, იხ. ციტირება: *Baxi U., The Future of Human Rights, Oxford University Press, Oxford, 237*.

²⁰ იქვე.

²¹ იხ. „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის“ მე-2 მუხლი - „ამ დეკლარაციით გამოცხადებული ყველა უფლება და ყველა თავისუფლება მინიჭებული უნდა ჰქონდეს ყოველ ადამიანს...“

²² იხ. „წინამდებარე პაქტის მონაწილე თითოეული სახელმწიფო კისრულობს ვალდებულებას პატივი სცეს და მისი ტერიტორიის ფარგლებსა და იურისდიქციაში მყოფი ყველა პირი უზრუნველყოს ამ პაქტით აღიარებული უფლებებით...“ - „საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ“, 2.1 მუხლი.

²³ „აღიარებენ, რომ ეს უფლებები გამომდინარეობს ადამიანის პიროვნების თანდაყოლილი ღირებულებიდან“, იხ. „საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ“, პრეამბულა.

²⁴ *Cassimatis E.A., Human Rights Related Trade Measures under International Law: The Legality of Trade Measures Imposed, in Response to Violations Human Rights Obligations under General International Law, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2007, 45*.

²⁵ *Harding C., Kohl U., Salmon N., Human Rights in the Market Place, The Exploration of the Rights Protection by Economic Actors, Routledge, London and New York, 2016, 25*, იხ. ციტირება: *A Newspaper Publishing Company v. Trinidad and Tobago (360/1989)*.

ასეთი კატეგორიული განმარტება არ უშვებს პაქტისა და მისი დამატებითი ოქმის სხვადასხვაგვარად ინტერპრეტაციის საშუალებას, მაგრამ, ავტორთა ნაწილის აზრით, ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა არაპირდაპირ მაინც აღიარა კორპორაციათა უფლებები - „1993 წლამდე ადამიანის უფლებათა კომიტეტი უარყოფდა კორპორაციათა უფლებას განხილული ყოფილიყვნენ როგორც პაქტით განსაზღვრული უფლებების დარღვევის მსხვერპლნი²⁶. 1993 წელს კომიტეტმა აღიარა, რომ კორპორაციას შეიძლება ჰქონდეს პაქტის მე-19 მუხლიდან გამომდინარე უფლებები, რომლებიც გამოხატვის თავისუფლებას შეეხება²⁷“. მკვლევართა აზრით, ადამიანის უფლებათა ეფექტური დაცვის პრინციპი შეიძლება გახდეს ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროს გაფართოების საფუძველი კორპორაციათა ჩართვის თვალსაზრისით, რაც ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა დერივაციული უფლებამოსილების პრინციპის დაშვების შედეგად განახორციელა²⁸. როდესაც მოპასუხე სახელმწიფო საქმეზე *Allan Singer v. Canada* აცხადებდა, რომ საჩივარი, რომელიც პაქტის მე-9 მუხლს შეეხებოდა, დაუშვებელი იყო, კომიტეტმა მიუთითა: „მონაწილე სახელმწიფო სადავოდ ხდის ავტორის განცხადებას, რომ მისი კომპანიის უფლება დაირღვა, აგრეთვე სადავოდ ხდის იმას, რომ კომპანია არაა სათანადო განმცხადებელი ფაკულტატური ოქმის პირველი მუხლის მიხედვით. კომიტეტი აღნიშნავს, რომ პაქტის ის უფლება, რომელიც განხილვის საგანია მოცემული კომუნიკაციის განხილვისას, და განსაკუთრებით გამოხატვის თავისუფლება, თავისი არსით განუყოფლად უკავშირდება პირს. ავტორს აქვს უფლება, გაავრცელოს ინფორმაცია მისი ბიზნესის შესახებ მის მიერ არჩეულ ენაზე. ამიტომ კომიტეტი მიიჩნევს, რომ სწორედ ავტორი, და არა მხოლოდ მისი კომპანია, პირადად მოექცა სადავო კანონების № 101 და 178-ის სადავო ნორმების ზემოქმედების ქვეშ²⁹“.

„ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის“ შესაბამისი მუხლი კი საერთოდ ზოგადი ხასიათისაა და მასში აღნიშნული უფლებების სუბიექტებზე საუბარს საერთოდ თავს არიდებს³⁰.

მეცნიერთა ნაწილი კიდევ უფრო შორს მიდის და თანამიმდევრულად აკრიტიკებს იმ მკვლევრებს, რომლებმაც თავიანთ ნაშრომებში აღიარეს კომერციულ იურიდიულ პირთა მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის აუცილებლობა. ასეთ კრიტიკოსთა აზრით, „კორპორაცია, წარმოადგენს რა გაერთიანების შესახებ ადამიანის უფლების გამოხატულებას, ასახავს ადამიანის არჩევანის ავტონომიას და ემსახურება საკუთრებისა და მოგების მიღებაში ადამიანის ინტერესს, არ უნდა იქნეს დაყვანილი მის საფუძველად არსებული ფიზიკური პირის არსისაგან განუყოფელი მოწყვლადობის ფენომენამდე³¹. დანესებულების იურიდიულ პირად ყოფნა დანესებულებას ანიჭებს უფლე-

²⁶ Dine J., *Companies, International Trade and Human Rights*, Cambridge University Press, 2005, 205-206, იხ. ციტირება: Feldman D., *Corporate Rights and the Privilege Against Self-incrimination*, წიგნში: Feldman D., Meisel F. (eds.), *Corporate and Commercial Law: Modern Developments*, Lloyds of London, 1996, 365; Novak M., *UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, Engel, Kehl, 1993.

²⁷ Dine J., *Companies, International Trade and Human Rights*, Cambridge University Press, 2005, 205-206.

²⁸ Addo M.K., *The Corporation as a Victim of Human Rights Violations*, წიგნში: Addo M.K. (ed.), *Human Rights Standards and The Responsibility of Transnational Corporations*, Kluwer Law International, 1999, 189.

²⁹ Addo M.K., *The Corporation as a Victim of Human Rights Violations*, წიგნში: Addo M.K. (ed.), *Human Rights Standards and The Responsibility of Transnational Corporations*, Kluwer Law International, 1999, 189.

³⁰ იხ. კონვენციის მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტი - „წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები იძლევიან იმის გარანტიას, რომ წინამდებარე პაქტში ჩამოთვლილი უფლებები განხორციელებული იქნება რასის, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა მრწამსის, ეროვნული ან სოციალური წარმომავლობის, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადების ან სხვა გარემოებათა მიხედვით ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე“.

³¹ Grear A., *Challenging Corporate “Humanity”: Legal Disembodiment, Embodiment and Human Rights*, *Hum. Rights Law Rev.* Vol. 7, Issue 3, Oxford University Press, 2007, 7.

ბას, მისი წევრებისაგან დამოუკიდებლად იარსებოს³². იგი შეიძლება იყოს მოპასუხე და მოსარჩელე, მას შეიძლება გააჩნდეს ქონება თავის სახელზე და ეს ქონება არ ხდება იმ პირთა საკუთრება, რომლებიც შეადგენენ ამ დანესებულების ადამიანურ განზომილებას³³. ყველა ეს გარემოება გვაფიქრებინებს, რომ არ არსებობს მარტივი კავშირი კორპორაციასა და მის ადამიანურ განზომილებას შორის იმ მიზნებისათვის, რომ ფიზიკური პირების ადამიანის უფლებები კორპორაციული ფორმით არსებულ ფიზიკურ პირებს მიენეროთ³⁴.

მართალია, მოსაზრება იმის შესახებ, რომ „სამენარმეო საქმიანობის განხორციელება ე.წ. კორპორაციისათვის დამახასიათებელი ფორმით, მეთოდითა და პროცედურით წარმოადგენს მენარმეობის ერთ-ერთ სახესხვაობას, რომლითაც ფიზიკური პირები სარგებლობენ თავიანთი ქონებით ან ჩართულნი არიან ბიზნესში³⁵“, ნაწილობრივ გაზიარებულია, მიუხედავად ამისა, მაინც მიიჩნევა, რომ კომერციულ იურიდიულ პირსა და ფიზიკურ პირს შორის ადამიანის უფლებებით სარგებლობასთან დაკავშირებით ძირითადი განსხვავება ფიზიკური პირებისთვის თანდაყოლილი მონყვლადობაა³⁶.

4. ადამიანის უფლებათა ბილი და აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს მიერ შემუშავებული პრაქტიკა

კვლევის თემატიკის თვალსაზრისით, საინტერესოა აშშ-ის კონსტიტუციაში შეტანილი ცვლილებების - უფლებათა ბილის - როგორც ადამიანის უფლებების თაობაზე შექმნილი ერთ-ერთი პირველი სამართლებრივი დოკუმენტის - აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს მიერ განხორციელებული განმარტებები კომერციული იურიდიული პირების მიმართ უფლებათა ბილის გამოყენების თაობაზე.

აშშ-ში ადამიანის უფლებები და კერძო კორპორაციები ტრადიციულად ერთმანეთთან არ იყვნენ დაკავშირებულნი³⁷. ამ მოვლენას ორი ძირითადი ახსნა გააჩნია³⁸. პირველი ახსნა ისაა, რომ ადამიანის უფლებების შესახებ მსჯელობა დაიწყო საერთაშორისო სამართლის სფეროში, სადაც უკანასკნელ დრომდე ძირითადი მოქმედი პირები იყვნენ სახელმწიფოები³⁹. მეორე ახსნა ისაა, რომ კერძო კორპორაციების ეკონომიკური ძლიერება, სახელმწიფოებთან შედარებით, ჩვენი ყურადღების მიღმა დარჩა უკანასკნელ პერიოდამდე⁴⁰.

აშშ-ში აქციონერებისაგან დამოუკიდებელ იურიდიულ პირებად კორპორაციების აღიარებასთან დაკავშირებით მსჯელობამ სამი ეტაპი გაიარა და ამჟამად მეოთხე ეტაპზე იმყოფება⁴¹. კორ-

³² Grear A., Challenging Corporate “Humanity”: Legal Disembodiment, Embodiment and Human Rights, Hum. Rights Law Rev. Vol. 7, Issue 3, Oxford University Press, 2007, 7.

³³ იქვე.

³⁴ იქვე.

³⁵ Grear A., Redirecting Human Rights. Facing the Challenge of Corporate Legal Humanity, Palgrave Macmillan, 2010, 33, ციტირებულია: *Hohfeld W.N.*, Nature of Stockholders Individual Liability for Corporate Debts” (1909), 9 Columbia Law Review 288, შემდგომი მითითებით: *Finnis*, The Priority of Persons, წიგნში: *Horder J. (ed.)*, Oxford Essays in Jurisprudence, Vol. IV (Oxford: Oxford University Press, 2000).

³⁶ Grear A., Redirecting Human Rights. Facing the Challenge of Corporate Legal Humanity, Palgrave Macmillan, 2010, 32.

³⁷ Wood S.G., Scharff B.G., Applicability of Human Rights Standards to Private Corporations: An American Perspective, Am. J. Comp. L., Vol. 50, Oxford University Press, 2002, 538, <http://www.jstor.org/stable/840888?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents>, [02.08.2017].

³⁸ იქვე.

³⁹ იქვე.

⁴⁰ იქვე.

⁴¹ Blumberg Ph., The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, Faculty Articles and Papers 197, 1996, 49, <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>, [27.07.2017].

პორაციების უფლებებისა და მოვალეობების არსი და მოცულობა წლების მანძილზე განვითარდა კორპორაციების სამართალსუბიექტობასთან დაკავშირებული თეორიული მსჯელობების საპასუხოდ⁴². კორპორაციების სამართალსუბიექტობასთან დაკავშირებული ამა თუ იმ თეორიისათვის უპირატესობის მინიჭებას უდიდესი გავლენა ექნება იმაზე, უნდა მიჩნეულ იქნეს თუ არა კორპორაცია ადამიანის უფლებების მქონე სუბიექტად⁴³.

ჯერ კიდევ 1819 წელს განხილულ ერთ-ერთ საქმეში აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარემ, მარშალმა, განაცხადა: „კორპორაცია ხელოვნური სუბიექტია, უხილავი, არამატერიალური და არსებობს მხოლოდ კანონის ძალით. არის რა კანონის პირმო, მას გააჩნია მხოლოდ ის უფლებები, რასაც მისი დაფუძნების წესდება მას ანიჭებს ცხადად ან ნაგულისხმევად, მისი არსებობიდან გამომდინარე⁴⁴“. ამ მიდგომას ხელოვნური პირის ან ფიქციის დოქტრინა ეწოდება. როდესაც კორპორაცია განიხილება, როგორც ხელოვნური ან ფიქციური წარმონაქმნი, ცხადია, ნაკლებ-მოსალოდნელია, რომ იგი მიჩნეულ იქნეს „ადამიანის უფლებების“ მფლობელად⁴⁵.

როგორც კი აშშ-ის უზენაესმა სასამართლომ დაიწყო მსჯელობა კორპორაციების უფლებების განსაზღვრაზე, მეორე უფრო რთული თეორია წარმოიშვა, რომელიც უფრო აქცენტირებული იყო დამფუძნებლებისა და აქციონერების ინტერესებზე⁴⁶. კორპორაცია მიჩნეოდა, როგორც ფიზიკურ პირთა ხელშეკრულების საფუძველზე შექმნილი გაერთიანება, აღნიშნული კორპორაციის შექმნის მიზნით, სამართლის ხელოვნურ სუბიექტს ფიზიკური პირები უმატებდნენ აქციონერების, როგორც ფიზიკური პირების, კონსტიტუციურ უფლებებს⁴⁷. აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს მოსამართლე ფილდმა განმარტა: „მართალია, კერძო კომპანიები ხელოვნური პირები არიან, მაგრამ ისინი შედგებიან იმ ფიზიკური პირების ერთობლიობისაგან, რომლებსაც ლეგიტიმური მიზანი ამოძრავებთ... სასამართლოებმა ყოველთვის უნდა მიაქციონ ყურადღება, ხელოვნური პირის სახელის მიღმა რომელი ფიზიკური პირები იმყოფებიან⁴⁸“. ამ თეორიას აგრეგაციის, იგივე ასოციაციის თეორიას უწოდებენ. ვინაიდან კორპორაციები არ განიხილებიან, როგორც სუბიექტები, რომლებსაც თავიანთი უფლებები აქვთ, ამდენად, აგრეგაციის თეორიის მიმდევრებისათვის კორპორაციას შეიძლება არ ჰქონდეს საკუთარი უფლებები და მოვალეობები, რადგან საწარმო შედგება ფიზიკური პირებისაგან, რომლებსაც თავად გააჩნიათ განსხვავებული ინტერესები, უფლებები და მოვალეობები⁴⁹.

მესამე მიდგომით, რომელსაც ბუნებრივი წარმონაქმნის, იგივე რეალური წარმონაქმნის თეორია ეწოდება, კორპორაცია განიხილება, როგორც ორგანული სოციალური რეალობა, რომლის არსებობა დამოუკიდებელია მისი ცვალებადი აქციონერებისაგან და წარმოადგენს უფრო მეტს, ვიდ-

⁴² Wood S.G., Scharff B.G., Applicability of Human Rights Standards to Private Corporations: An American Perspective, Am. J. Comp. L., Vol 50. Oxford University Press, 2002, 541.

⁴³ იქვე.

⁴⁴ Blumberg Ph., The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, Faculty Articles and Papers, 197, 1996, 49, იხ. ციტირება: Trustees of Dartmouth College v. Woodward, 17 U.S. (4 Wheat.) 518, 636 (1819), <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>, [27.07.2017].

⁴⁵ Wood S.G., Scharff B.G., Applicability of Human Rights Standards to Private Corporations: An American Perspective, Am. J. Comp. L., Vol. 50, Oxford University Press, 2002, 542.

⁴⁶ Blumberg Ph., The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, Faculty Articles and Papers, 197, 1996, 50, <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>, [27.07.2017].

⁴⁷ იქვე.

⁴⁸ Blumberg Ph., The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, Faculty Articles and Papers, 197, 1996, 50, ციტირება: The Railroad Tax Cases, 13 F. 744 (C.C.D. Cal. 1882), appeal Dismissed as moot sub nom. San Mateo County v. Sothorn Pac. R.R., 116 U.S. 138 (1885), <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>, [27.07.2017].

⁴⁹ Wood S.G., Scharff B.G., Applicability of Human Rights Standards to Private Corporations: An American Perspective, Am. J. Comp. L., Vol. 50, Oxford University Press, 2002, 544.

რე აქციონერთა ერთობლიობა⁵⁰. როდესაც კორპორაცია განიხილება, როგორც ბუნებრივი წარმონაქმნი, უფრო მეტადაა შესაძლებელი, რომ იგი მიჩნეულ იქნეს ადამიანის უფლებების მსგავსი უფლება-მოვალეობების მატარებლად⁵¹.

ამ სამივე მიდგომიდან გამომდინარე, აშშ-ის უზენაესმა სასამართლომ ჩამოაყალიბა თავისი პრეცედენტული სამართალი, რომლითაც ზოგადად იურიდიულ პირებს, და მათ შორის კომერციულ იურიდიულ პირებსაც, მიანიჭა აშშ-ის კონსტიტუციით განსაზღვრული მთელი რიგი უფლებები. მათ შორის ისინი, რომლებიც, ნორმის ტექსტიდან გამომდინარე, შესაძლებელია მიკუთვნებოდა მხოლოდ ფიზიკურ პირს. მაგალითად, კორპორაციებს მიენიჭათ ისეთი უფლებები, როგორებიც იყო სიტყვის თავისუფლება, დაცულობა დაუსაბუთებელი ჩხრეკისა და ჩამორთმევისაგან და ა.შ.⁵² ამ უკანასკნელ უფლებასთან დაკავშირებით განსაკუთრებით საინტერესო ისაა, რომ თავად აშშ-ის კონსტიტუციის მე-7 შესწორება ტერმინოლოგიურად ნორმის სუბიექტად „ხალხს“ მოიხსენიებს: „ხალხს უფლება აქვს, დაიცვას პიროვნება, სახლები, დოკუმენტები და ქონება მათი დაუსაბუთებელი ჩხრეკისა და ჩამორთმევისაგან. არ უნდა დაირღვეს და არც ერთი ორდერის გაცემა არ უნდა მოხდეს ფიცით ან მტკიცებულებით დამონმებული საკმარისი საფუძვლის გარეშე. ამასთან, ორდერში დეტალურად უნდა იყოს აღწერილი ჩხრეკის ადგილი და დასაბუთებელი პირები ან ჩამორთმევი საგნები⁵³“. აშშ-ის უზენაესმა სასამართლომ საქმეში *Hale v. Henkel*⁵⁴ განმარტა, რომ ტერმინი „ხალხი“ იცავდა ორგანიზაციასაც კორპორაციული ჩანაწერების წარდგენისაგან ისეთი ჩამორთმევის შემთხვევაში, რომელიც ამ დებულებას არღვევდა⁵⁵. ეს ყველაფერი კი მიუთითებს იმაზე, რომ ტერმინოლოგიური განსხვავება არ ყოფილა დაბრკოლება აშშ-ის უზენაესი სასამართლოსათვის, რათა შესაბამისი უფლებები კომერციული იურიდიული პირებისთვის მიენიჭებინა.

1960-იანი წლებიდან აშშ-ის უზენაესმა სასამართლომ შეწყვიტა კორპორაციების ბუნების შესახებ თეორიული მსჯელობა და დაუბრუნდა კორპორაციებისათვის განკუთვნილი კონსტიტუციური უფლებების გადანყვევების უფრო პრაგმატულ საშუალებას⁵⁶. იმის ნაცვლად, რომ ემსჯელა, რამდენად იმსახურებდა კორპორაცია ფიზიკური პირის მსგავს მოპყრობას, სასამართლო აფასებდა იმ ხარისხს, რომლითაც კორპორაციებისათვის საკონსტიტუციო დაცვის მინიჭება სარგებელს მოუტანდა ფიზიკურ პირებს⁵⁷.

იქიდან გამომდინარე, რომ იურიდიული პირი ფიზიკური პირების მიერ სხვადასხვა ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად შეიქმნა, ალბათ, სწორედ ეს უკანასკნელი მიდგომა უნდა იყოს ის ძი-

⁵⁰ *Blumberg Ph.*, *The Corporate Personality in American Law: A Summary Review*, Faculty Articles and Papers, 197, 1996, 50, <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>, [27.07.2017].

⁵¹ *Wood S. G., Scharff B.G.*, *Applicability of Human Rights Standards to Private Corporations: An American Perspective*, Am. J. Comp. L., Vol. 50, Oxford University Press, 2002, 543.

⁵² უფრო დეტალურად აშშ-ის პრეცედენტული სამართლით კორპორაციებისათვის მინიჭებული საკონსტიტუციო უფლებების შესახებ იხ.:

Wood S.G., Scharff B.G., *Applicability of Human Rights Standards to Private Corporations: An American Perspective*, The American Journal of Comparative Law, Vol 50, Oxford University Press, 2002, 531-553; *Blumberg Ph.*, *The Corporate Personality in American Law: A Summary Review*, Faculty Articles and Papers, 197, 1990, 49-69, <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>, [02.08.2017]

⁵³ იხ. აშშ-ის კონსტიტუციის მე-7 შესწორება.

⁵⁴ 201 U.S. 43 (1906).

⁵⁵ *Blumberg Ph.*, *The Corporate Personality in American Law: A Summary Review*, Faculty Articles and Papers, 197, 1990, 60, <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>, [27.07.2017].

⁵⁶ *Graver D.*, *Personal Bodies: A Corporeal Theory of Corporate Personhood*, The University of Chicago Law School Roundtable, 1999, Vol. 6, Iss. 1, Art. 11, 240., <<http://chicagounbound.unchicago.edu/roundtable/vol6/iss1/11>>, [26.07.2017].

⁵⁷ იქვე.

რითადი პოსტულატი, რომლითაც პრაქტიკაში უნდა გადაწყდეს კომერციული იურიდიული პირისათვის ადამიანის ამა თუ იმ უფლების მინიჭების საკითხი.

5. ადამიანის უფლებათა დაცვის ამერიკული და აფრიკული სისტემები

ადამიანის უფლებების კომერციული იურიდიული პირებისადმი განკუთვნიადობის საკითხის მიმართ განსხვავებული ვითარებაა ადამიანის უფლებათა დაცვის არაევროპულ რეგიონალურ სისტემებში. „ადამიანის უფლებათა ამერიკული კონვენცია“⁵⁸ თვით პრეამბულაში მიუთითებს ფიზიკური პირების მიერ ამ უფლებებით სარგებლობაზე: „ადამიანის არსებითი უფლებები არ წარმოიშობა მისი რომელიმე სახელმწიფოს მოქალაქეობიდან გამომდინარე“ და „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის შესაბამისად, თავისუფალი ადამიანების იდეა, იცხოვრონ შიშისა და გაჭირვების გარეშე, შეიძლება მიღწეულ იქნეს, თუ შეიქმნება პირობები, სადაც ყველა ისარგებლებს ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებებით, ასევე სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებებით“⁵⁹. საგულისხმოა ისიც, რომ კონვენცია არ სჯერდება კონვენციით მინიჭებული უფლებების შემოფარგვლას მხოლოდ ფიზიკური პირებით და, დამატებით, თავად კონვენციის ძირითადი ტექსტის პირველი მუხლის მე-2 პუნქტში განმარტავს, რომ „კონვენციის მიზნებისათვის „პირი“ აღნიშნავს ყველა ფიზიკურ პირს“⁶⁰. ეს მხოლოდ ერთ რამეზე შეიძლება მიუთითებდეს - კონვენციის ხელმომწერ მხარეებს იმთავითვე არ სურდათ კონვენციის გავრცელება, ზოგადად, იურიდიულ პირებზე და, მათ შორის, ცხადია, არც კომერციულ იურიდიულ პირებზე.

„ადამიანთა და ხალხთა უფლებების აფრიკული წესდება“⁶¹ პრეამბულაში განსაკუთრებულ ხაზგასმას არ აკეთებს მხოლოდ ფიზიკურ პირთა მიერ კონვენციით მინიჭებული უფლებებით სარგებლობაზე. თუმცა წესდების ტექსტში, მე-2 მუხლში სრულიად ცხადად მიუთითებს მარტოოდენ ფიზიკურ პირებზე, იყენებს რა ტერმინს - „ინდივიდს“, - რის შედეგადაც წესდების მე-2 მუხლის ნორმატიული შინაარსის გავრცელება სხვა პირებზე, გარდა ფიზიკური პირებისა, შეუძლებელი ხდება - „თითოეულ ფიზიკურ პირს აქვს უფლება, ისარგებლოს წინამდებარე წესდებით აღიარებული და გარანტირებული უფლებებითა და თავისუფლებებით ნებისმიერი განსხვავების მიუხედავად, როგორცაა რასა, ეთნიკური ჯგუფი, ფერი, სქესი, ენა, რელიგია, პოლიტიკური თუ სხვა რაიმე მოსაზრება, ეროვნული და სოციალური წარმომავლობა, ქონება, დაბადება ან სხვა სტატუსი“⁶².

საბოლოო ჯამში, გასაზიარებელი უნდა იყოს ჰოლანდიელი მეცნიერის უტა კოლის მიერ კომერციულ იურიდიულ პირთა მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის კონცეფციების მიმოხილვის შედეგად გაკეთებული ქვემოთ მოყვანილი ერთგვარი შემაჯამებელი დასკვნა:

1. „არ არსებობს ზოგადი კონსენსუსი კორპორაციების მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის თაობაზე;
2. თითოეული მოსაზრება ამ საკითხის ირგვლივ ემყარება აშკარად უდავო ფაქტისათვის დამახასიათებელ რწმენას (რაც ნაწილობრივ შეიძლება აიხსნას შესაბამისი სამართლებრივი დოკუმენტის ტერმინოლოგიით);

⁵⁸ American Convention on Human Rights, 1969.

⁵⁹ იხ. „ადამიანის უფლებათა ამერიკული კონვენციის“ (1969) პრეამბულა, მე-2 და მე-4 აბზაცი.

⁶⁰ იქვე, პირველი მუხლის მე-2 პუნქტი.

⁶¹ African Charter on Human and Peoples' Rights, 1981.

⁶² იხ. „ადამიანთა და ხალხთა უფლებების აფრიკული წესდების“ მე-2 მუხლი.

3. თუ კომპანიებს აქვთ მსხვერპლის სტატუსი ადამიანის რომელიმე უფლების მიმართ (როგორც ევროპაში), ასეთი დაცვის საფუძველი, როგორც ჩანს, არის კომპანიის, როგორც იურიდიული პირის სტატუსი⁶³.
4. კომპანიისთვის მიკუთვნებული ყველაზე უფრო ცხადი უფლება არის მისი ქონების დაცვა;
5. კორპორაციის ხელოვნური ბუნება, ევროპაშიც კი, იმას ნიშნავს, რომ მათ არ შეუძლიათ ისარგებლონ ადამიანისათვის მიკუთვნებული ყველა უფლებით⁶⁴.

6. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია

წარმოდგენილი კვლევის საფუძველზე შეიძლება იმის მტკიცება, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა სფეროში მოქმედ მრავალმხრივ საერთაშორისო სამართლებრივ ხელშეკრულებებს შორის არსებულ იმ ერთადერთ ხელშეკრულებას, რომელიც პირდაპირ ითვალისწინებს კომერციული იურიდიული პირების უფლებების დაცვას. ამგვარი დაცვა გამომდინარეობს როგორც თავად პრემამულიდან, ასევე, კონვენციის ცალკეულ მუხლში სრულიად ცხადად ასახული დათქმიდან, კომერციული იურიდიული პირების, როგორც შესაბამისი მუხლის სუბიექტების შესახებ. ზოგიერთი ნორმის მოქმედების გავრცელება კომერციულ იურიდიულ პირებზე კი განისაზღვრება საჩივრის დასაშვებობის მუხლითა და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით. დოქტრინაში არსებული მოსაზრებით, „სასამართლო ტექნიკურ-სამართლებრივი გაგებით სიღრმისეულად არც ჩაბმულა იმ საკითხის გარკვევაში, რომ კორპორაციების ხელოვნური ბუნება რაიმე შეზღუდვას ადგენს მათ უნარზე, იყვნენ უფლებათა დარღვევის მსხვერპლნი“⁶⁵.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პირველი მუხლით, „მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში ყველასთვის უზრუნველყოფენ ამ კონვენციის პირველ კარში განსაზღვრულ უფლებებსა და თავისუფლებებს“. ტერმინი „ყველა“ ავთენტური ტექსტის ინგლისურენოვან ვერსიაში შეესაბამება ტერმინს „everyone“, რომელიც უფრო მეტად მიემართება ფიზიკურ პირებს, ვიდრე იურიდიულ პირებს. მიუხედავად ამისა, კონვენციის ნორმების შინაარსი და მათი გამოყენების პრაქტიკა უშვებს როგორც ამ ტერმინიდან გადახვევას, ისე სხვა ნორმებზე დაყრდნობით მათ გავრცელებას იურიდიულ პირებზე, მათ შორის, კომერციულ იურიდიულ პირებზე. სრულიად საფუძვლიანადაა მოყვანილი ლიტერატურაში მსჯელობა მასზე, რომ კონვენციის პირველი მუხლი „გულისხმობს *inter alia* სახელმწიფოთა საზედამხედველო პასუხისმგებლობას თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში, რაც ასევე მოიცავს პოტენციურ დარღვევებს ყველა განზომილებით - იქნება ეს საჯაროსამართლებრივი თუ კერძოსამართლებრივი სიბრტყე“⁶⁶.

⁶³ ეს ფენომენი შეზღუდულია მარტოოდენ ევროპის ფარგლებით; იხ. სტატიაში *Ohlin J. D., Is the Concept of the Person Necessary for Human Rights? Colum. L. Rev. 105:209, 2005, 226 ff.* იხ. ციტირება: *Kohl U., The Sun, Liverpoolians and "The Truth": A Corporate Right to Human Right?*, წიგნში: *Harding C., Kohl U., Salmon N., Human Rights in the Market Place, The Exploration of Rights' Protection by Economic Actors*, Routledge, London and New York, 2016, 29.

⁶⁴ *Kohl U., The Sun, Liverpoolians and "The Truth": A Corporate Right to Human Right?*, წიგნში: *Harding C., Kohl U., Salmon N., Human Rights in the Market Place, The Exploration of Rights' Protection by Economic Actors*, Routledge, London and New York, 2016, 29.

⁶⁵ *Kohl U., The Sun, Liverpoolians and "The Truth": A Corporate Right to Human Right?*, ციტ. *Dignam A.J., Allen D., Company Law and the Human Rights Act 1998*, Butterworths, London 2000, 173, წიგნში: *Harding C., Kohl U., Salmon N., Human Rights in the Market Place, The Exploration of the Rights Protection by Economic Actors*, Routledge, London and New York, 2016, 27.

⁶⁶ *Addo M.K., Applicability Human Rights Act to Private Corporations*, წიგნში: *Betten L. (ed.), The Human Rights Act 1998, What It Means. The Incorporation of the European Convention on Human Rights into the Legal Order of the United Kingdom*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, London, Boston, 1999, 197.

თუ გავყვებით კონვენციის ტექსტის ნუმერაციას, პირველი ნორმა, რომელიც პირდაპირ მიემართება კომერციულ იურიდიულ პირებს, არის მე-10 მუხლის პირველი პუნქტი, რომლითაც „ყველას აქვს აზრის გამოხატვის თავისუფლება. ეს უფლება მოიცავს ადამიანის თავისუფლებას, გააჩნდეს საკუთარი შეხედულება, მიიღოს ან გაავრცელოს ინფორმაცია ან იდეები საჯარო ხელისუფლების ჩაურევლად და სახელმწიფო საზღვრების მიუხედავად. ეს მუხლი ვერ დააბრკოლებს სახელმწიფოს, მოახდინოს რადიომაუწყებლობის, ტელევიზიისა და კინემატოგრაფიულ სანარმოთა ლიცენზირება“.

აქედან გამომდინარე, ვიღებთ ისეთ ვითარებას, რომ კონვენციამ ერთ-ერთი მატერიალურსამართლებრივი ნორმის შინაარსში პირდაპირ განსაზღვრა მისი განკუთვნილობა კომერციულ იურიდიულ პირთა მიმართ, რაც, უდავოდ, მიუთითებს კონვენციის სხვა დებულებების კავშირზე სხვა კომერციული იურიდიული პირების მიმართაც. ცხადია, არალოგიკური იქნებოდა დასკვნა იმის თაობაზე, რომ მხოლოდ ეს ერთი ნორმა შეიძლება ვრცელდებოდეს კომერციულ იურიდიულ პირებზე, რადგან მხოლოდ მასშია მოხსენიებული კომერციული იურიდიული პირები. ამ მსჯელობის საბოლოო დადასტურებამ ასახვა პოვა კონვენციის პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლის პირველ აბზაცში, სადაც განისაზღვრა, რომ „ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აქვს თავისი საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება. მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის შეიძლება ჩამოერთვას საკუთრება ვინმეს კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში“. ამ დებულებამ სრულიად გამორიცხა ყოველგვარი კითხვა იმის შესახებ, შეიძლება თუ არა, კომერციულმა იურიდიულმა პირებმა ისარგებლონ კონვენციით მინიჭებული უფლებებით.

მატერიალურსამართლებრივ ნორმებში ასახვის მიუხედავად, კომერციული იურიდიული პირების მიერ კონვენციის გამოყენების შესაძლებლობა ასახულია კონვენციის მე-2 კარში, რომელიც, ძირითადად, საპროცესოსამართლებრივ ნორმებს მოიცავს და ადგენს სასამართლოსათვის მიმართვის პროცედურებსა და წესებს. კონვენციის 34-ე მუხლის მიხედვით, „სასამართლოს შეუძლია მიიღოს განაცხადები ნებისმიერი ფიზიკური პირისაგან, არასამთავრობო ორგანიზაციისაგან ან ცალკეულ პირთა ჯგუფისაგან, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ არიან ერთ-ერთი მაღალი ხელშემკვრელი მხარის მიერ კონვენციით ან მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის მსხვერპლნი. მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები კისრულობენ ვალდებულებას, არაფრით შეუშალონ ხელი ამ უფლების ეფექტიან განხორციელებას“. გამომდინარე იქიდან, რომ მატერიალურსამართლებრივ უფლებას ასევე უნდა გააჩნდეს პროცედურული გარანტია, მართებულად იქნა აღნიშნული ლიტერატურაში, რომ „საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებით იურიდიულ პირებზე ცალსახა მითითება ამართლებს 34-ე მუხლში აღნიშნული „პირების“ ფართო განმარტებას, რადგან სხვა შემთხვევაში კომპანიებს ექნებოდათ უფლება, მაგრამ არა შესაძლებლობა ამ უფლებით სარგებლობისა⁶⁷“.

მართალია, კონვენციის 34-ე მუხლის ტექსტში პირდაპირი მითითება იურიდიულ პირებზე, და მით უფრო კომერციულ იურიდიული პირებზე, არაა, მაგრამ თავად სასამართლომ საჩივრის დასაშვებობის შესახებ თავის მრავალ განჩინებასა თუ არსებით გადაწყვეტილებაში მიუთითა, რომ „არასამთავრობო ორგანიზაცია“ ასევე გულისხმობდა კომერციულ იურიდიულ პირსაც. სწორედ ამის შესახებ საუბრობს „პრაქტიკული სახელმძღვანელო დასაშვებობის კრიტერიუმების თაობაზე“, როდესაც აღნიშნავს, რომ „განაცხადის წარდგენის უფლება აქვს ნებისმიერ არასამთავრობო ორ-

⁶⁷ *Kolh U., The Sun, Liverpooldians and “The Truth”: A Corporate Right to Human Right?*, ნიგნში: *Harding C., Kohl U., Salmon N., Human Rights in the Market Place, The Exploration of Rights’ Protection by Economic Actors*, Routledge, London and New York, 2016, 27

განიზაცია ფართო გაგებით ანუ ყველას იმ ორგანიზაციის გარდა, რომლებიც ახორციელებენ სახელისუფლებო უფლებამოსილებას⁶⁸. ამ კრიტერიუმიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ კომერციული იურიდიული პირები, არ სარგებლობენ რა საჯაროსამართლებრივი ფუნქციებით (გარდა დელეგირების შემთხვევებისა, რაც პრაქტიკაში მეტად იშვიათად ხდება), სრულად აკმაყოფილებენ *ratione personae*-ს სტატუსს იმ პირობით, თუ საკითხი მათთვის განკუთვნილ უფლებას შეეხება. ამ მოსაზრებებიდან გამომდინარე, მეცნიერებაში ევროსასამართლოს ასეთ მიდგომას პროგრესულად მიიჩნევენ და სრულიად საფუძვლიანადაც. „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დაწესებულებები არ მიიჩნევიან ადამიანის უფლებათა სტანდარტების განმარტების დოგმატური მიდგომის მომხრეებად. ამიტომ გასაკვირი არაა, რომ კონვენციის პრეცედენტული სამართალი გასცდა საჯარო სამართლის სფეროში არსებულ სამთავრობო საქმიანობას. სასამართლომ მიაგნო კონვენციის გამოყენებას კერძო სფეროში, მათ შორის კორპორაციების მიმართ. კონვენციის პროგრესული გამოყენების სამართლებრივი საფუძველი მოძებნილ იქნა თავად კონვენციის ტექსტში, აგრეთვე იმ მიდგომაში, რაც მიიჩნევა კონვენციის სწორ და მიზანდასახულ განმარტებად⁶⁹“.

7. დასკვნა

ადამიანის უფლებების მკვლევართა შორის არაა ცალსახად ჩამოყალიბებული მოსაზრება იმის შესახებ, უნდა სარგებლობდნენ თუ არა საწარმოები ადამიანის უფლებებით. ამავე დროს, აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა უშვებს უფლებათა ბილის ზოგიერთი ნორმის კომერციული იურიდიული პირების მიერ სარგებლობის შესაძლებლობას. რაც შეეხება მრავალმხრივ საერთაშორისო-სამართლებრივ ხელშეკრულებებს, უნივერსალური ხელშეკრულებები საწარმოს უფლებების ამსახველ პირდაპირ ნორმებს არ ითვალისწინებს, ხოლო ასეთი მრავალმხრივი ხელშეკრულებების საფუძველზე შექმნილი დავების განმხილველი ორგანოები ამ ეტაპზე არ არიან მზად, კონვენციის ნორმები გაავრცელონ კომერციულ იურიდიულ პირებზე. არც რეგიონალური ხელშეკრულებები გამოირჩევა საწარმოს უფლებების დაცვის აღიარების თვალსაზრისით, გარდა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა.

თეორიული წინააღმდეგობების მიუხედავად, კომერციულ იურიდიულ პირებს აქვთ გარკვეული ასპარეზი, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან გამომდინარე დებულებებით დაიცვან თავიანთი უფლებები. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი ასპარეზი ამ ეტაპზე შემოფარგლულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით, საბოლოო ჯამში, ეს უდიდესი მონაპოვარია ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში და კიდევ უფრო აფართოებს ადამიანის უფლებათა შესახებ საერთაშორისო ხელშეკრულებების პრაქტიკულ გამოყენებადობას.

ბიბლიოგრაფია:

1. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენცია, 1950 წ.
2. საერთაშორისო პაქტი პოლიტიკურ და სამოქალაქო უფლებათა შესახებ, 1966 წ.

⁶⁸ „პრაქტიკული სახელმძღვანელო დასაშვებობის კრიტერიუმების შესახებ“, ევროპის საბჭო/ადამიანის უფლებათა სასამართლო, 2011, 10, <http://echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_KAT.pdf>, [20.01.2018].

⁶⁹ Addo M.K., *Applicability Human Rights Act to Private Corporations*, ნიგნში: *Betten L. (ed.), The Human Rights Act 1998, What It Means. The Incorporation of the European Convention on Human Rights into the Legal Order of the United Kingdom*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, London, Boston, 1999, 197.

3. საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ, 1966.
4. ადამიანის უფლებათა ამერიკული კონვენცია, 1969.
5. ადამიანის უფლებათა და ხალხთა უფლებების აფრიკული ნესდება, 1981.
6. აშშ-ის კონსტიტუციის შესწორება - უფლებათა ბილი, 1791.
7. „პრაქტიკული სახელმძღვანელო დასაშვებობის კრიტერიუმების შესახებ“, ევროპის საბჭო/ადამიანის უფლებათა სასამართლო, 2011, 10, <http://echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_KAT.pdf>.
8. *Addo M.K.*, The Corporation as a Victim of Human Rights Violations, წიგნში: *Addo M.K. (ed.)*, Human Rights Standards and The Responsibility of Transnational Corporations, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1999, 187, 188, 189.
9. *Addo M.K.*, Applicability Human Rights Act to Private Corporations, წიგნში: *Betten L., (ed.)*, The Human Rights Act 1998, What It Means. The Incorporation of the European Convention on Human Rights into the Legal Order of the United Kingdom, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, London, Boston, 1999, 197.
10. *Addo M.K.*, The Corporation as a Victim of Human Rights Violations, წიგნში: *Addo M.K. (ed.)*, Human Rights Standards and The Responsibility of Transnational Corporations, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 1999, 187, იხ. ციტირება: *Clapham A.*, Human Rights in the Private Sphere (OUP 1993) 91.
11. *Addo M.K.*, The Corporation as a Victim of Human Rights Violations, წიგნში: *Addo M.K. (ed.)*, Human Rights Standards and The Responsibility of Transnational Corporations, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1999, 187, იხ. ციტირება: *Teubner G.*, Enterprise Corporatism: New Industrial Policy and the Essence of the Legal Person, Am. J. of Comp. Law, 1988, Vol. 36, 130.
12. *Blumberg Ph.*, The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, Faculty Articles and Papers, 197, 1996, 49, 50, 60. <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>
13. *Cassimatis E.A.*, Human Rights Related Trade Measures under International Law: The Legality of Trade Measures Imposed in Response to Violations Human Rights Obligations under General International Law, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2007, 45.
14. *Dine J.*, Companies, International Trade and Human Rights, Cambridge University Press, 2005, 205-206;
15. *Dine J.*, Companies, International Trade and Human Rights, Cambridge University Press, 2005, 205-206; ციტირება: *Feldman D.*, Corporate Rights and the Privilege Against Self-incrimination, წიგნში: *Feldman D., and Meisel F., (eds.)*, Corporate and Commercial Law: Modern Developments, Lloyds of London, 1996, 365; *Novak M.*, UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, Engel, Kehl, 1993.
16. *Grear A.*, Corporations, Human Rights and the Age of Globalization: Another Look at the “Dark Side” the Twenty-First Century, წიგნში: *Wilson, H. B., Grear, A. (eds.)*, Human Rights in the World Community, Issues and Action, Fourth Edition, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2016, 420, ციტირება: *Baxi U.*, The Future of Human Rights, Oxford University Press, Oxford, 237.
17. *Grear A.*, Challenging Corporate “Humanity”: Legal Disembodiment, Embodiment and Human Rights, Human Rights Law Review, Oxford University Press, 2007, 7.
18. *Grear A.*, Redirecting Human Rights. Facing the Challenge of Corporate Legal Humanity, Palgrave Macmillan, 2010, 32, 33.
19. *Grear A.*, Redirecting Human Rights. Facing the Challenge of Corporate Legal Humanity, Palgrave Macmillan, 2010, 33, ციტირება: *Hohfeld W.N.*, Nature of Stockholders Individual Liability for Corporate Debts” (1909) 9 Columbia Law Review 288, შემდგომი მითითებით: *Finnis*, The Priority of Persons, წიგნში: *Horder J. (ed.)*, Oxford Essays in Jurisprudence, Volume IV, (Oxford: Oxford University Press, 2000).
20. *Graver D.*, Personal Bodies: A Corporeal Theory of Corporate Personhood, The University of Chicago Law School Roundtable, 1999, Vol. 6, Iss. 1, Art. 11, 240, <<http://chicagounbound.unchicago.edu/roundtable/vol6/iss1/11>>.
21. *Kolh U.*, The Sun, Liverpoolians and “The Truth”: A Corporate Right to Human Right?, წიგნში: *Harding C., Kohl U., Salmon N.*, Human Rights in the Market Place. The Exploration of Rights’ Protection by Economic Actors”, Routledge, London and New York, 2016, 23, 24, 27, 29.
22. *Kolh U.*, The Sun, Liverpoolians and “The Truth”: A Corporate Right to Human Right?, ციტირება: *Dignam A.J., and Allen D.*, Company Law and the Human Rights Act 1998, Butterworths, London 2000, 173, წიგნში: *Harding C., Kohl U., Salmon*

- N., Human Rights in the Market Place, The Exploration of the Rights Protection by Economic Actors, Routledge, London and New York, 2016, 27.
23. *Kohl U.*, The Sun, Liverpoolians and “The Truth”: A Corporate Right to Human Right? შემდგომი მითითებებით: *Ohlin J. D.*, Is the Concept of the Person Necessary for Human Rights? *Colum. L. Rev.* 105:209, 2005, 226ff; ნიგნში: *Harding C., Kohl U., and Salmon N.*, Human Rights in the Market Place. The Exploration of Rights’ Protection by Economic Actors, Routledge, London and New York, 2016, 29.
24. *Wood S. G., Scharff B.G.*, Applicability of Human Rights Standards to Private Corporations: An American Perspective, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 50, Oxford University Press, 2002, 538, 541, 542, 543, 544.
25. *A Newspaper Publishing Company v. Trinidad and Tobago*, კომუნიკაცია №360.1989, გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის გადაწყვეტილება, CCPR/C/36/D/360/1989.
26. *Hale v. Henkel*, 201 U.S. 43 (1906), ციტ. *Blumberg Ph.*, The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, Faculty Articles and Papers, 197, 1990, 60, <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>.
27. *Trustees of Dartmouth College v. Woodward*, 17 U.S. (4 Wheat.) 518, 636 (1819); აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება. ციტ. *Blumberg Ph.*, The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, Faculty Articles and Papers, 197, 1990, 49, 50, 60, <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>.
28. *The Railroad Tax Cases*, 13 F. 744 (C.C.D. Cal. 1882), appeal Dismissed as moot sub nom. *San Mateo County v. Sothern Pac. R.R.*, 116 U.S. 138 (1885) აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, ციტ. *Blumberg Ph.*, The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, Faculty Articles and Papers, 197, 1990, 49, 50, 60. <http://digitalcommons.uconn.edu/law_papers/197>.